

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса *Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи*
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table *Special forms of tourism – challenges and prospects*

**ТУРИСТИЧЕСКИ ПОТЕНЦИАЛ НА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ
В ШУМЕНСКА ОБЛАСТ
TOURISM POTENTIAL OF THE PROTECTED TERRITORIES
IN THE DISTRICT OF SHOUMEN**

**Красимир Левков*, Иванка Шопова
Krasimir Levkov*, Ivanka Shopova**

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив
University of Agribusiness and Rural Development – Plovdiv

* E-mail: krasimir_levkov@yahoo.com

Abstract

The tourism potential is not an easy concept to define, because the scientific community has not yet accepted uniform indicators for its measurement. The evaluation of the tourism potential of the protected territories has become of great economic and social importance. This study contributes to their evaluation by using a system of 0–3 assessments. The system includes the following parameters: location and transport accessibility; conservation; tourist attractiveness and popularity; accommodation facilities. The study explores the tourism potential of the Protected Areas in the region of Shoumen. However, the results show that their significant tourism potential is not effectively used. According to their tourism potential the protected territories in the Shoumen district can be divided into four groups: 1) of a very high potential; 2) of a high potential; 3) of a considerable potential; 4) of a limited potential. Out of all examined protected territories in the Shoumen district only the Shoumen Plateau Nature Park was assessed as „of a very high potential”. The results also showed that 3 protected areas were assessed as „of a high potential”, 9 – „of a considerable potential”, and 6 – „of a limited potential”. The opportunities for a better utilization of the tourism potential of the protected areas in the district of Shoumen through the development of youth, student and educational travel are recommended. The evaluation system used in this study could be applied for protected areas in other parts of the country.

Key words: tourism resources, tourism potential, protected territory.

ВЪВЕДЕНИЕ

В научните среди не са възприети еднозначни измерители на туристическия потенциал. Той се определя като „съвкупност от туристическите ресурси и изградената специализирана база, както и

нереализирани други възможности за развитие на туризма в дадена страна, регион, селище, курорт и т.н.” (Geografski terminologichen rechnik, 2011: 189).

Защитените територии в Шуменска област имат значителен туристически потенциал, който не се познава достатъчно и не се използва ефективно. Количественото му определяне предполага използването на система от балови оценки.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

При реализиране на проучването са използвани литературни източници, материали от интернет, анкетни данни от училищата в Шуменска област, лични наблюдения и резултати от предишни проучвания на авторите по темата. Конкретното определяне на туристическия потенциал на защитените територии в областта става по метода на баловата оценка.

РЕЗУЛТАТИ

Съгласно законовите разпоредби категориите защитени територии са: резерват, национален парк, природна забележителност, поддържан резерват, природен парк, защитена местност (Zakon za zashtitenite teritorii, 1998: chл. 5). По данни на НСИ, към 2014 г. националната мрежа от защитени територии включва 55 резервата, 344 природни забележителности, 564 защитени местности, 3 национални парка, 11 природни парка, 55 резервата и 35 поддържани резервата с обща площ 584,5 млн. ha или 5,3% от общата площ на страната. (Statisticheski spravochnik, 2015) Липсват обобщени данни за настанителната база и туристическия поток, но туристическият потенциал на националната екологична мрежа безспорно се приема за значителен, особено по отношение на екотуризма.

Според нас показателите за оценка на туристическия потенциал на защитените територии трябва да включват:

1. Местоположение и транспортна достъпност.

- 1.1. Близост до населено място със значителен демографски потенциал (0–2 бала);
- 1.2. Транспортна достъпност – пътна мрежа от определен клас (0–3 бала).

2. Природозащитен статус.

- 2.1. Вид на защитената територия и място в националната екологична мрежа (0–3 бала);
- 2.2. Наличие на самостоятелна администрация с дейност и функции в областта на природосъобразния туризъм (0–2 бала);
- 2.3. Туристически фирми и/или НПО със седалище в непосредствена близост (0–2 бала).

3. Туристическа атрактивност и популярност.

- 3.1. Изградени туристически маршрути с подходяща инфраструктура, напр. екопътеки, заслони и др. (0–2 бала);
- 3.2. Функциониращ туристически информационен център (0–2 бала);
- 3.3. Присъствие на територията в планови документи и туристически програми (0–2 бала);
- 3.4. Възможност за включване в общи туристически маршрути с други обекти на алтернативния туризъм, напр. културен, селски и др. (0–2 бала).

4. Настанителна база в непосредствена близост до защитената територия.

4.1. Общ капацитет на настанителната база – брой легла (0–3 бала).

Количественият израз на оценката се формира като сума от баловете по отделните показатели. Максимумът е 22 бала (табл. 1).

Таблица 1. Система за оценяване на туристическия потенциал на защитените територии

Table 1. System for assessing the tourism potential of protected areas

Показатели за оценка	Балове			
	0	1	2	3
1. Местоположение и транспортна достъпност				
1.1. Близост до населено място със значителен демографски потенциал (над 30 хил. ж.)	над 50 км	5 до 50 км	до 5 км	-
1.2. Транспортна достъпност – клас на пътната мрежа	липсва път от републ. или общ. мрежа	III или IV клас	I или II клас; магистрала	достъпност с градски транспорт
2. Природозащитен статус				
2.1. Вид на защитената територия и място в националната екомрежа	резерват, поддържан резерват	защ. местност, прир. забел.	природен парк, национален парк	-
2.2. Наличие на самостоятелна администрация с дейност и функции в областта на природосъобразния туризъм	липсва на администрация	дирекция на ПП	дирекция на НП	-
2.3. Тур. фирми и/или НПО със седалище и/или дейност в непосредствена близост	липсва на такива	със седалище в община от същата област	със седалище в същата община	-
3. Туристическа атрактивност и популярност				
3.1. Изградени туристически маршрути с подходяща инфраструктура	липсва на такива	отделни маршрути и инфрастр. обекти	мрежа от маршрути и инфрастр. обекти	-
3.2. Функциониращ туристически информационен център	липсва	1 инф. център за общината като цяло	1 или повече инф. и посетителски центрове в ЗТ	-
3.3. Присъствие на ЗТ в планови документи и туристически програми	не присъстват	присъстват в документи и програми на общинско ниво	присъстват в документи и програми на областно ниво	-
3.4. Възможности за включване в общи турист. маршрути с други обекти на алтернативния туризъм	липсват подобни обекти	има обекти, но не са включени в общи маршрути	ЗТ е включена в общи маршрути с други обекти	-
4. Настанителна база в непосредств. близост до ЗТ				
4.1. Общ капацитет (брой легла в общината)	липсва такава	до 100	от 100 до 1000	над 1000

Шуменска област се отличава с относително добре развита регионална екологична мрежа. Към нея се отнасят 19 защитени територии, в т. ч. 1 природен парк, 1 резерват, 3 поддържани резервата, 13 защитени местности и 1 природна забележителност с обща площ 4830 ha или 1,4% от общата площ на областта (Registar na zashtitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

Основна роля в регионалната екологична мрежа има ПП „Шуменско плато“, на който се падат 80% от общата площ на защитените територии в областта. Останалите обекти са сравнително малки – между 1 и 319 ha.

Природен парк „Шуменско плато“ е обявен през 1980 г. с цел запазване на ценни растителни и животински общности, както и на голямото разнообразие и красотата на местата, подходящи за почивка и туризъм (Ivanova et al., 2000). Заема по-голямата част от едноименното плато, като обхваща 3931 ha от територията на общините Шумен и Велики Преслав. Паркът притежава характерните ландшафтни особености на типичните за Североизточна България остатъчни плато. Добре развита пътна мрежа го свързва както с Шумен, така и с по-малките околни селища.

ПП „Шуменско плато“ се управлява от Дирекция, създадена през 1995 г. за целите на устойчивото му развитие. Между нейните дейности се включват поддържане и изграждане на туристически маршрути, заслони, информационни табла и други паркови и архитектурни елементи. Активно се подкрепят екологичният, образователният, селският и спортният туризъм (Levkov, 2003).

Развитието на туризма в природния парк се благоприятства от редица условия:

- разнообразен ландшафт;
- наличие на около 60 пещери;
- добре развита и поддържана пътно-алейна мрежа;
- наличие на самостоятелна администрация с дейност и функции в областта на природосъобразния туризъм;
- наличие на маркирани туристически маршрути за екотуризъм;
- наличие на обособена туристическа инфраструктура;
- изграден посетителски център;
- паметници на културно-историческото наследство – ИАР „Старият град“, комплекс-паметник „Създатели на Българската държава“ и др.
- подходящи условия и терени за практикуване на екстремни спортове: делта- и парапланеризъм, скално катерене, планинско колхозене и др.;
- близост до други туристически обекти от национално значение – Плиска, Мадара, Велики Преслав (Stefanov et al., 2002).

Общата балова оценка по предложената от нас система е 21, което дава основание туристическият потенциал на ПП „Шуменско плато“ да се определи като **много висок**.

Резерват „Букака“ също е обявен през 1980 г. с цел опазване на съществуваща коренна растителност (вековна букова гора). Разположен е

изцяло на територията на ПП „Шуменско плато” (Ivanova et al., 2000). Този факт, както и статутът му на резерват, който ограничава туристическите дейности само до преминаването на хора по маркирани пътеки, не налага определянето на самостоятелен туристически потенциал.

Поддържаните резервати „Патлейна” (41 ha) и „Дервиша” (11 ha) са обявени през 1948 г. Целта на обявяване на първия е опазване на естественото находище на див рожков (най-голямото в България) и на жълто (урумово) лале, а на втория – опазване на естествено находище на конски кестен. И двата резервата се намират в землището на гр. Велики Преслав, в близост до долината на р. Тича. През 2007 г. техните буферни зони получиха статут на **защитени местности** под имената **„Див рожков” (73 ha)** и **„Конски кестен” (59 ha)** (Registar na zashititenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya). И четирите защитени територии имат **значителен туристически потенциал**, поради добрата транспортна достъпност и непосредствената близост до туристически обекти като Патлейнския манастир и НИАР „Велики Преслав”.

Поддържаният резерват „Момин град” е обявявен през 1960 г. с цел опазване на вековна букова гора. Заема 7 ha от землището на гр. Върбица. Намира се в трудно достъпен район, по северния склон на Върбишка планина. **Туристическият му потенциал е ограничен.** Това важи и за разположената в същата община **защитена местност „Червен божур”**, обявена през 2006 г. върху площ от 12 ha с цел опазване на растителни съобщества с участието на червен божур (*Paeonia peregrina*)(Registar na zashititenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

Ограничен е и туристическият потенциал на двете **защитени местности**, обявени с цел опазване на естествените находища на блатно кокиче: **„Калпунар” (12 ha)** и **„Осмар” (19 ha)** в землищата на селата Кочово и Осмар от община Велики Преслав (Registar na zashititenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

ЗМ „Дъбовец” е обявена с цел опазване на вековна гора от летен дъб на възраст около 200 години (Registar na zashititenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya). Заема едва 0,5 ha от землището на с. Илия Блъсково в община Шумен и има **ограничен туристически потенциал.**

ЗМ „Марашка кория” също е обявена с цел опазване на вековна гора от летен дъб на възраст около 250–350 години. Заема 23 ha от землището на с. Мараш, община Шумен (Registar na zashititenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya). Местността е свързана с историческите събития от времето на Съединението. Тук през август 1885 г. княз Александър Батенберг, докато присъства на военни маневри, се среща с пратеници на Българския таен революционен комитет, който подготвя съединението на Източна Румелия с Княжество България. След срещата, в началото на септември 1885 г. Батенберг дава подкрепата си за историческия акт и приема да стане княз на обединените Северна и Южна България. От местността „Марашка кория” начело на 2-ри конен Шуменски полк князът поема към Пловдив, за да огласи явно подкрепата си за Съединението. От определящо значение за **значителния туристически потенциал** на защитената територия са

провежданите възстановки на тези паметни събития с участието на военноисторически клубове от Шумен и други български градове.

ЗМ „Могилата” е обявена с цел опазване на естествено находище на степни формации – тревни и храстовидни (около 200 вида), както и на вида пролетен гороцвет (*Adonis vernalis* L.), лечебно растение под ограничителен режим на ползване (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya). Обхваща площ от 48 ha държавна земя в землището на с. Коньовец, община Шумен. Счита се за едно от най-добре запазените находища на степна растителност в България. Тук често се провеждат учебни екскурзии и наблюдения с участието на ученици и студенти от ШУ „Епископ Константин Преславски”. Туристическият потенциал на ЗМ „Могилата” може да се оцени като **висок** и поради факта, че тя се намира в непосредствена близост до ранно средновековно селище, включено през 2011 г. в новосъздадения ИАР „Кабиюк”. В границите на резервата попада и най-старото държавно коневъдно стопанство в България, създадено от Мидхад паша още през 1864 г. Тук се е намирала и лятната резиденция (понастоящем музей) на княз Батенберг, в която през 1885 г. той подписва акта на Съединението. В действащото и днес коневъдно стопанство функционира Музей на коня.

Най-голямата по площ защитена местност в Шуменска област е **„Мадарски скални венци”**. Тя обхваща 319 ha от землищата на с. Мадара, община Шумен и с. Кюлевча, община Каспичан. Целите на нейното обявяване включват: опазване на карстови скални венци, местообитания на изявени петрофилни и защитени животински видове; опазване на находища на редки и защитени растителни видове (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya). Обявена е през 2007 г., а дотогава голяма част от нея има статут на буферна зона на НИАР „Мадарски конник”. Туристическият потенциал на тази защитена местност се оценява като **висок**, както поради нейната природна атрактивност, така и поради непосредственото съседство със скалния релеф Мадарски конник, включен в Списъка на Световното наследство на ЮНЕСКО.

Останалите защитени местности в областта имат **ограничен туристически потенциал** и трудно могат да формират самостоятелен туристически поток. Такива са:

ЗМ „Каньона”. Заема 18 ha от землището на с. Каспичан в едноименната община. Цел на обявяване: опазване на растителен вид нарязанолистен тъжник (*Spirea crenata* L.) и неговото местообитание (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

ЗМ „Чибуклията”. Заема 32 ha от землището на с. Хърсово, община Никола Козлево. Цел на обявяване: опазване на вековна церова гора (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

ЗМ „Дебелеца”. Заема 29 ha от землището на с. Веселиново, общ. Смядово. Цели на обявяване: опазване на вековна букова гора и естествени находища на растителните видове: волски език (*Phyllitis scolopendrium*), мъжка папрат (*Dryopteris filix – mas*), женска папрат (*Athyrium filix – femina*),

бодлив залист (*Ruscus aculeatus*), подезичен залист (*Ruscus hypoglossum*); опазване на защитени растителни и животински видове (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

ЗМ „Челеклията”. Заема 22 ha от същото землище (на с. Веселиново). Цел на обявяване: опазване местообитание от типа „панонски гори”, включващо находища на червен божур (*Paeonia peregrina*), понтийска ведрица (*Fritillaria pontica*), момкова сълза (*Polygonatum multiflorum*) и на други защитени растителни и животински видове (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

Ограничен е потенциалът и на природната забележителност **„Скока”** (119 ha), която е в непосредствена близост до последните две защитени местности в община Смядово. Целта на нейното обявяване е опазване на характерен ландшафт, включващ скални венци, водопад, забележителни карстови и скални образувания, включително скално образувание „Софрата” (Registar na zashitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya).

Таблица 2. Балова оценка на туристическия потенциал на защитените територии в Шуменска област
Table 2. Evaluation of the tourism potential of protected territories in Shumen district

Защитена територия	Показатели										общо
	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	4.1	
ПП „Шуменско плато”	2	3	2	1	2	2	2	2	2	3	21
Резерват „Букака”	2	3	0	0	2	1	1	2	2	3	16
Поддържан резерват „Дервиша”	1	1	0	0	2	1	1	1	1	2	10
Поддържан резерват „Момин град”	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	4
Поддържан резерват „Патлейна”	1	2	0	0	2	1	1	1	2	2	12
ЗМ „Блатно кокиче - м. Калпунар”	1	1	1	0	2	0	1	1	1	2	10
ЗМ „Дебелеца”	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	5
ЗМ „Див рожков”	1	1	1	0	2	1	1	1	2	2	12
ЗМ „Дъбовете”	1	1	1	0	2	0	1	0	1	3	10
ЗМ „Каньона”	1	1	1	0	2	0	0	0	1	2	8
ЗМ „Конски кестен”	1	0	1	0	2	1	0	1	2	2	10
ЗМ „Мадарски скални венци”	1	1	1	0	2	2	1	2	2	3	15
ЗМ „Марашка кория”	1	1	1	0	2	0	1	1	1	3	11
ЗМ „Могилата”	1	1	1	0	2	1	1	2	2	3	14
ЗМ „Находище на блатно кокиче – с. Осмар”	1	1	1	0	2	0	1	1	1	2	10
ЗМ „Челеклията”	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	5
ЗМ „Червен божур”	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	4
ЗМ „Чибуклията”	1	1	1	0	1	0	0	0	1	0	5
Прир. забележителност „Скока”	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	5

ИЗВОДИ

1. Оценкаването, познаването и оползотворяването на туристическия потенциал на защитените територии може да има важно икономическо и социално значение.

2. Анализът на получените резултати позволява защитените територии в Шуменска област да се групират според своя туристически

потенциал в 4 групи. В първата група с бал 21 (95% от максималния) попада само ПП „Шуменско плато”, чийто туристически потенциал се оценява като **много висок**. Във втората група с общ бал от 14 до 16 (над 2/3 от максималния) се включват 3 защитени територии с **висок туристически потенциал**: резерват „Букака” и защитените местности „Мадарски скални венци” и „Могилата”. В третата група с общ бал от 8 до 12 (над 1/3 от максималния) попадат 9 защитени територии. Техният потенциал се оценява като **значителен**. В четвъртата група с общ бал до 6 т. (под 1/3 от максималния) влизат 6 защитени територии с **ограничен туристически потенциал** (табл. 2).

3. Използваната система за оценяване, предложена и апробирана от нас, може да се приложи и по отношение на защитените територии в други части на страната.

4. Възможност за по-пълно оползотворяване на туристическия потенциал на защитените територии е развитието на ученическия и младежкия туризъм. Проведените във връзка с изследването анкети в училища от Шуменска област показват, че защитените територии с много висок, висок и значителен туристически потенциал се познават добре от учителите по география и биология и от голяма част от началните учители. Информация за тях се включва в учебното съдържание по дисциплините от културнообразователните области „Природни науки и екология” и „Обществени науки и гражданско образование” (особено в избираемата подготовка). Те присъстват, макар и доста ограничено, в маршрутите за ученически туризъм, включени в училищните планове за екскурзионна дейност. Необходимо е това присъствие сериозно да се разшири.

REFERENCES

- Geografski terminologichen rechnik, 2011. S.: Prof. Marin Drinov.
Ivanova, D., S. Staneva, M. Marinov, E. Lang, 2000. Priroden park „Shumensko Plato”. Shumen, 1–30.
Levkov, K., 2003. Ustoychivo razvitie na zashtitenite teritorii v Shumenska oblast (na primera na Priroden park „Shumensko Plato”). // Prirodni nauki. Shumen.
Stefanov, P., M. Iliev, D. Stefanova, D. Ivanova, K. Levkov, M. Nikolov, S. Staneva, 2002. Rekreatsionno-turisticheski potencial na Priroden park „Shumensko Plato”. // Yubileyna nauchna konferentsiya „Turizmat prez XXI vek”. Sofiya.
Zakon za zashtitenite teritorii. // *Darzhaven vestnik*, № 133, 11 noem. 1998.
Oblastna strategiya za razvitie na oblast Shumen 2014–2020.
Registar za zashtitenite teritorii i zashtitenite zoni v Balgariya. <<http://eea.government.bg/zpo/bg>> (11.05.2016).
Statisticheski spravochnik 2015. S.: Natsionalen statisticheski institut. <<http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2015.pdf> > (3.05.2016).